

BALIKESİR İLİNDE KADIN GİRİŞİMCİ PROFİLİ VE SORUNLARI: YİYECEK SEKTÖRÜNDE BİR UYGULAMA

Melike GÜL¹
Kudret GÜL²

Öz

Bu çalışmanın amacı, Balıkesir ilinde yiyecek sektöründe faaliyet gösteren kadın girişimcilerin niteliklerini, genel profilini, iş kurma aşamasında ve sonrasında yaşadıkları sorunları belirlemektir. Veriler 2012-2017 yılları arasında Balıkesir ilinde KOSGEB kredi desteği alan 60 kadın girişimciden elde edilmiştir. Veri elde etmede mülakat ve anket tekniği uygulanmıştır. Veri analizinde frekans ve betimleyici istatistik analizleri kullanılmıştır. Mülakat yolu ile elde edilen veriler ise konularına göre sınıflandırılarak değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçları kadın girişimcilerin en önemli girişimcilik özelliklerinin özgüvenli olma, başarılı olma ve ekonomik bağımsızlığın olduğunu ortaya koymaktadır. İşyeri açmada ise kadın girişimciler en fazla desteği eşlerinden almaktadırlar. Sermaye temini, işyeri bulma sorunu ve bürokratik engeller kadın girişimcilerin işyeri açma sürecinde karşılaştıkları en önemli sorunlardır. Buna karşın işyeri açtıktan sonra karşılaşılan en önemli sorunlar ise nitelikli eleman bulma, iş-ev dengesi ve müşteri bulma olarak sıralanmıştır. Çalışmada ayrıca kadın girişimcilerin tecrübelerinden yola çıkılarak, yeni kadın girişimcilere yönelik öneriler de yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Girişimcilik, kadın girişimciliği, yiyecek sektörü, Balıkesir.

Jel Kodları: L26, L29, M13

WOMEN ENTREPRENEUR PROFILE AND THEIR ISSUES IN BALIKESİR: A SURVEY ON THE FOOD SECTOR

Abstract

The aim of the study is to determine the profile and problems of the women entrepreneurs operating in the food sector in Balıkesir. The data were obtained from 60 female entrepreneurs who received KOSGEB credit support in Balıkesir province between 2012-2017 periods. Interviews and questionnaires were applied to obtain data. Frequency and descriptive statistical analyzes were used for data analysis. The data obtained through the interviews were classified according to the subjects. The research results show that the most important entrepreneurship features of female entrepreneurs are confident, successful and economic independence. In the process of establishing business, female entrepreneurs receive the most support from their husbands. Providing capital, finding workplace and bureaucratic difficulties are the most important problems that women entrepreneurs face in opening workplace. On the other hand, the most important problems faced post-entrepreneurial are listed as finding qualified staff, work-house balance and finding customers. The study also includes suggestions for new entrepreneurs based on the experienced women entrepreneurs.

Key Words: Entrepreneurship, women entrepreneurship, food sector, Balıkesir.

Jel Classifications: L26, L29, M13

¹Öğr. Gör. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Sındırgı MYO, Otel, Lokanta ve İkr. Hizm. Bölümü, melikegul2011@mynet.com

²Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir MYO, Otel, Lokanta ve İkr. Hizm. Bölümü, kgul@balikesir.edu.tr

Giriş

Bir ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyinin önemli göstergesi olan girişimcilik anlayışı, 1980'lerden itibaren hızlı bir gelişim göstermiş ve erkekler kadar kadınların da ilgi alanı içerisine girmiştir. Kadın girişimciliği; kadınların kendi kazançlarını elde ederek ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarını sağlamakta, onların toplumdaki statülerini yükseltmekte ve ülke ekonomisine katkı yaratmaktadır. Günümüzde kadın girişimci sayısının artmasında, dünya çapında çalışan kadınların korunmasını ve desteklenmesini sağlayan yasalar ve uygulamalarla birlikte pek çok faktör etkili olmuştur. Demografik gelişmeler, eğitim olanaklarının artışı, çekirdek ailelerin çoğalması, toplumda çalışan kadın imajına yönelik tutumların iyileşmesi bu faktörlerden bazılarıdır (Yirik ve Yıldırım, 2014: 363).

Bir işletmenin başarılı olabilmesi için, ekonomik fayda ve kar elde etmenin yanı sıra girişimcilerin sahip olduğu farklı niteliksel özellikler dikkate alınarak girişimciliğin artmasına yönelik uygulanacak politikalara ihtiyaç bulunmaktadır. Girişimci olmayı etkileyen demografik faktörler; bireylerin yaşı, eğitim düzeyi, medeni durumu, ailenin kaçınıcı çocuğu olduğu, aile ve birinci derece yakınlarının mesleği olarak belirtilebilir. Bu bağlamda çalışma kapsamına alınan kadın girişimcilerin demografik özellikleri belirtilen kriterler çerçevesinde tespit edilmeye çalışılmıştır.

Kadın girişimciler gerek iş kurma aşamasında, gerekse işi devam ettirme aşamasında çok değişik sorunlarla karşı karşıya kalabilmektedirler. Bu sorunlar; sermaye eksikliğinden kaynaklanabildiği gibi mesleki bilgi eksikliğinden de kaynaklanabilmektedirler. Bürokratik engeller ve iş kadını olmanın güçlükleri ise kadın girişimcilerin yaşadığı diğer sorunlar arasındadır (Soysal, 2010: 97). Kutaniş ve Hancı (2004: 458) ise Türkiye'de kadın girişimcilerin karşılaştıkları en önemli sorunları; sosyal ve kültürel ortamda kadın rollerinin kalıplaşmış olması, eğitimlerinin yetersiz olması, aile tepkileri, iş yüklerinin fazlalığı, finans bulma güçlükleri, güvenilirlik sağlamak için kadınların erkeklerden daha fazla çaba göstermek zorunda kalmaları ve kadınların erkeklere bağımlılığı olarak sıralamaktadırlar. Schindehutte vd.'de (2003: 95) kadınların iş ve ev arasında denge kurmakta erkeklere göre daha fazla zorlandıklarını ileri sürmektedirler. Ayrıca kadın girişimcilerin iş hayatları ile ev hayatları arasında bir rol çatışması yaşadıklarını, girişimci olmanın sosyal ve ekonomik getirileri olmasının yanı sıra kadınların aile yaşamlarını aksatmada negatif yönde etki gösterdiğini de belirtmektedirler. Alan yazındaki bu değerlendirmelerden yola çıkılarak çalışmada, kadın girişimcilerin karşılaştıkları sorunlar irdelenmiştir.

Bu çalışmada Balıkesir ilinde yiyecek sektöründe faaliyet gösteren kadın girişimcilerin profillerini belirlemek, karşılaştıkları sorunları ve devlet tarafından verilen teşvikleri tespit etmek, bu tespitler doğrultusunda çeşitli öneriler geliştirmek amaçlanmaktadır. Çalışmada ilk olarak kavramsal çerçevede girişimcilik ve kadın girişimciliği kavramları üzerinde durularak bir ülkenin gelişiminde kadın girişimcilerin önemi belirtilmeye çalışılmıştır. Daha sonra veri toplamada kullanılan yöntem ve veri analizlerine değinilmiştir. Son olarak ise araştırma bulguları ve sonuçları ele alınarak öneriler geliştirilmiştir.

1. Girişimcilik Kavramı ve Gelişimi

Çok boyutlu bir kavram olan girişimcilik, dar anlamıyla kişilerin kendi sermayeleri ile iş kurması olarak bilinmektedir (Küçük, 2005: 32). Daha geniş bir tanımlama ile girişimci, kaynaklar konusunda öngöründe bulunarak işi planlayan, insan kaynaklarını örgütleyerek girdilerin işlenmesini sağlayan ve elde edilen çıktıyı da kârlılık yaratacak biçimde tüketicilerin kullanımına sunma becerisini gösteren kişi şeklinde tanımlanmaktadır (Silver, 1983: 7). Schumpeter (1950: 132) ise girişimciyi; yeni teknik olanakları kullanarak yeni bir malın üretimini, eski bir malın yeni üretim metodunu, yeni bir hammaddenin bulunup kullanılmasını, bir sanayi kolunda yeniden düzenlemeyi kapsayan çalışmaları yapan kişi olarak tanımlamaktadır. Günümüzde ise girişimci, daha çok kendi işini kuran, risk üstlenerek çeşitli üretim faktörlerini bir araya getiren ve üretim

sürecinde bulunan, bunun sonucunda da kar elde etmeyi amaçlayan kişi olarak ifade edilir (Duran vd., 2013: 34).

Girişimciliğin ortaya çıkmasına neden olan temel güdülerin neler olabileceği önemli tartışma konularından birisidir. Klasik iktisat anlayışına göre ekonomik fayda ve kar elde etme isteği girişimciliğin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Çiftçi, 2010: 46). Başka bir görüşe göre ise girişimcilik anlayışının ortaya çıkmasında kişilik dolayısıyla psikolojik faktörler daha etkili olmaktadır (Bozkurt vd., 2012: 233). Ayrıca girişimciliğin ortaya çıkmasında devlet ve piyasa gibi dış sosyal çevre koşullarının elverişli olup olmaması da önemli rol oynamaktadır (Aytaç, 2006: 142). Diğer taraftan gelişmiş ülkelerde girişimciliğin ortaya çıkmasında pazar mekanizmaları etkili iken, gelişmekte olan ülkelerde hükümet politikalarının belirlediği ekonomik güdüler daha baskındır.

Girişimcilerin sahip oldukları kişisel özellikler hakkında çeşitli görüşler mevcuttur. Mohanty (2005: 12) ile Hisrich ve Peters (1985: 7) girişimciliğin en önemli özelliklerinden birinin risk alma olduğunu ileri sürmektedirler. Henry vd. (2003: 38) ise risk almanın başarı güdüsü ile ilişkili olduğunu ileri sürmektedirler. Macko ve Tyszka (2009: 470) de girişimci ruhlu bir kişinin karşılaştığı riskleri avantaja çevirmeyi ve fayda sağlamayı bilmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar. Çok sayıda araştırmacı ise (Herron, 1992; Daft, 2005; Hisrich vd., 2005; Izedonmi ve Okafar, 2005; Kaya vd., 2011; Korkmaz, 2012) girişimcilerin yenilik ve yaratıcılık yeteneğine sahip olmaları gerektiğini belirtmektedirler. Aynı yazarlar başarılı girişimcilerin yeni teknolojiler geliştirme potansiyeline ve değişmeleri önceden tahmin edecek kapasitede olmaları gerektiğini de ifade etmektedirler. Bu özelliklere ek olarak alan yazında girişimcilerin özgüven (Henry vd., 2003), kararlılık (Mohanty, 2005), vizyon (Bilge ve Bal, 2012), iletişim becerisi (Henry vd., 2003), liderlik (Kumar vd., 2003) ve bağımsızlık arzusu (Izedonmi ve Okafar, 2005) gibi özelliklere de sahip olmaları gerektiği belirtilmektedir. Littunen (2000: 298) ise girişimcileri motive eden faktörleri; kendi kendinin patronu olma isteği, maddi ve manevi kazanımlar, kendi geleceğini kendi karar ve çabası ile kurma isteği, özgür ve esnek bir iş ortamına sahip olma isteği ve iş fırsatlarını değerlendirme isteği olarak belirtmiştir.

Girişimciliğin ekonomik ve toplumsal önemi gün geçtikçe artmaktadır (Çiftçi, 2010: 48). Zapalska ve Fogel'e (1998) göre son yıllarda girişimciliğin bölgelerin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısına etkisi ile ilgili çalışmalar hızla artmaktadır. Göküş vd., (2013: 88) ise girişimcilerin bölgenin sahip olduğu potansiyellerin kalkınma sürecine dahil edilmesinde büyük bir rol oynadığını vurgulamaktadırlar. Bu değerlendirmelerden girişimciliğin bölgesel kalkınma, sosyal ve kültürel değişimde önemli bir rol oynadığı ortaya çıkmaktadır.

Girişimcilik işsizliği azaltmakta, insanların ve kaynakların verimliliğini artırmakta ve toplumun gelirini çoğaltmaktadır. Dolayısıyla gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde girişimciliğin özendirilmesine özel bir önem verilmektedir (Soysal, 2013: 167). Girişimcilik az gelişmiş ülkelerde yapılanmanın, gelişmekte olan ülkelerde kalkınmanın ve gelişmiş ülkelerde ise dinamizmin, yeni zenginlik ve refah yaratmanın bir aracı görevini üstlenmektedir (Göküş vd., 2013: 89). Avrupa Birliği'nde küçük işletmelerin geliştirilmesi, rekabet gücünün artırılması, uluslararasılaştırılması ve girişimciliğin özendirilmesi amacıyla bir dizi destekleme programları geliştirilmiştir (Çakıcı, 2003: 72). Türkiye'de de nüfusun genç ve dinamik olması hem girişimcilik konusunda bir fırsat hem de dolaylı olarak bölgeler arasındaki dengesizliği gidermede bir avantaj olarak değerlendirilebilir (Göküş vd., 2013: 90). Bu bağlamda Türkiye'de son yıllarda girişimcilik kültürünün gerek bireysel gerekse kurumsal ölçekte geliştiği, yaygınlaştığı ve teşvik edildiği bilinmektedir (Soysal, 2013: 167).

2. Kadın Girişimciliği

Bütün ekonomilerde kadın girişimciler yenilikçilik, istihdam ve zenginliğin yaratılmasında büyük katkılar sağlamaktadırlar (Brush vd., 2009: 10). Kadın girişimcilerin ekonomiye, topluma ve istihdama katkısı özellikle gelişmekte olan ülkeler için hayati öneme sahiptir (Çabuk vd., 2015: 424). Türkiye'de 2011 yılında yaygınlaşmaya başlayan mikro kredi uygulamalarıyla kadınların iş hayatına girebilmeleri, kendi işlerinin patronu olabilmeleri ve aile ekonomilerine katkıda bulunmaları sağlanmaktadır (Abacı vd., 2015: 399).

Son yıllarda kadın girişimci sayısının artmasının nedenleri; sosyo-kültürel alt yapıdaki değişimlere paralel olarak çalışma hayatına katılan kadın sayısının artması, eğitim düzeyinin yükselmesi, başarılı kadın girişimci konusundaki örneklerin çoğalması, cam tavan olarak adlandırılan kadınlara yönelik engellerin ortadan kalkmaya başlaması olarak sıralanabilir (Güney, 2006: 36). Kadınları girişimci olmaya iten bir diğer neden ise hükümetler tarafından kadınların yerel ekonomiyi kalkındırmada önemli bir aktör olarak görülmesi politikasıdır. Bu politikada özellikle yerel aktörler içersinde yer alan potansiyel kadın girişimcilerin yönlendirilmesi, teşvik edilmesi ve güçlendirilmesi öngörülmektedir. Böylece özellikle kırsal alanda ekonomik faaliyetlerde yeterince yer alamayan kadınların mikro finansman yöntemi ile gelir elde etmelerinin sağlanması amaçlanmıştır (Soysal, 2010: 91).

Yapılan bir araştırmada kadın girişimcilerin genel olarak iyi bir eğitime sahip oldukları ve diğer kadınlara göre daha kararlı oldukları tespit edilmiştir. Aynı araştırmada kadın girişimcilerin büyük çoğunlukla girişimci bir babaya sahip oldukları, genellikle ailenin ilk çocuğu konumunda oldukları, çoğunlukla evli oldukları, nadiren de büyük bir işletmeye sahip oldukları ve iş konusunda eğitime ihtiyaç duydıkları da ortaya çıkmıştır (Morçin, 2013: 170). Mersin'de 160 kadın girişimci üzerinde yapılan bir araştırmada kadınların iş kurma nedenleri; kazanç elde etmek, bağımsız çalışma ve sosyal yaşam sürme isteği olarak tespit edilmiştir (Çakıcı, 2003: 88).

Bazı yazarlar Türkiye'deki kadın girişimcilerin sorunlarını üç kategoride incelenmektedirler. Bunlar sermaye temini, işyeri arama, donanım-araç-gereç temini ve resmi kuruluşlarla ilişkiler gibi iş kurma aşamasındaki sorunlar; tecrübesizlik, müşteri azlığı, sermaye sorunu, personel temini, kalifiye eleman bulamama gibi işyeri kurulduktan sonraki sorunlar ve sosyal yaşantıyla ilgili sorunlardır. Sosyal yaşantıyla ilişkin sorunlar ise toplumun kadına yüklediği görev ve roller, ataerkil yapı, kadının kendi dışındakiler için duyduğu sorumluluk (ev, aile, yaşlı kimselerin bakımı), kendine duyduğu güvendedeki eksiklik, yeterince destek bulamaması vb. olarak sıralanmaktadır (Soysal, 2010: 97; Morçin, 2013: 173).

Kadın girişimciliğini konu alan pek çok araştırmada kadınların erkeklerden daha farklı sorunlar yaşadıkları ortaya çıkmıştır (Narin vd., 2006: 71). Kadınlar aile ve iş hayatlarını dengelemeye erkeklere göre daha fazla ihtiyaç duymaktadırlar (Collins-Dodd vd., 2004: 396). Alan yazında gerçekleştirilen araştırmalarda kadın girişimciler, özel hayatlarıyla çalışma hayatları arasındaki bir rol ikileminden bahsetmişler, girişimci olmanın sosyal, kişisel ve ekonomik anlamda kendilerini daha iyi seviyeye getirdiğini, ancak aile yaşamlarını olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir (Nayır, 2008: 633). Mirchandani (1999: 231) kadınların bu sorunları çözebilmek için daha çok evden yürütülebilen işlerde girişimci olmayı tercih ettiklerini, böylelikle ev ve iş hayatını birleştirebildikleri için etkin bir zaman yönetimi uygulayabildiklerini ileri sürmektedir. Çelik ve Özdevecioğlu (2001: 488) ise kadın girişimciliğinin daha çok iş ve aile yaşamını dengeleme olanağı sunan gıda, hazır giyim, turizm, sigortacılık, sağlık ve temizlik sektörlerinde yoğunlaştığını belirtmektedirler.

3. Yöntem

Çalışmanın amacı, Balıkesir ilinde yiyecek-içecek sektöründe faaliyet gösteren ve KOSGEB kredisi kullanan kadın girişimcilerin profilini ve yaşadıkları sorunları ortaya çıkarmaktır. Araştırmanın evrenini, Balıkesir ilinde yiyecek içecek sektöründe halen aktif olarak faaliyet gösteren ve 2012-2017 yılları arasında KOSGEB kredisi kullanan toplam 108 kadın girişimci oluşturmaktadır. Ancak gerek saha araştırması sürecinde gerekse kurum kayıtlarından 108 girişimden 25 tanesinin ilgili dönemde faaliyetlerine son verdiği veya devir ettiği tespit edilmiştir. 23 girişimciye ise zaman, ulaşım ve finansal güçlükler nedeniyle ulaşılamamıştır. Böylece 83 girişimciden kalan 60 kadın girişimciye yüzyüze mülakat ve anket uygulanmıştır. Örneklemin evrene temsil etme oranı %72,2'dir (60/83). Evrene ilişkin örneklem sayısı Balıkesir KOSGEB il müdürlüğünden Şubat 2017 ve Kasım 2017 tarihlerinde iki aşamalı olarak temin edilmiştir.

Veriler anket ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanmıştır. Bu amaçla oluşturulan anket formunun ilk kısmında, katılımcıların demografik özellikleri ve işyeri ile ilgili veri elde etmeye yönelik 9 adet seçmeli ve 5 adet açık uçlu soru yer almaktadır. Bu kısımda elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz ile frekans analizi tekniklerinden yararlanılmıştır. İkinci kısımda katılımcıların girişimcilik profilini ve girişimcilik sürecini etkileyen faktörleri belirlemeye yönelik beş adet sıralı ölçek sorusu yer almaktadır. Bu soruların belirlenmesinde konu ile ilgili (Sosyal, 2010, Morçin, 2013; Çabuk vd., 2015; Gül ve Altındal, 2016) çalışmalardan yararlanılmıştır. Son olarak üçüncü kısımda ise katılımcıların işyerini açtıktan sonra yaşadıkları sorunları ve tecrübelerini belirlemeye yönelik yarı yapılandırılmış iki adet açık uçlu soru yer almaktadır. Bu kısımda elde edilen veriler ise betimsel analiz tekniği ile analiz edilmiştir. Katılımcıların yanıtları tema olarak kabul edilmiş ve analiz aşamasında kategorilere ayrılmıştır. Ayrıca katılımcılardan doğrudan alıntı yapılarak bulgular desteklenmiştir. Görüşmeler 2017 yılında Haziran-Temmuz ayları ve Kasım ayı olmak üzere iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Katılımcılarla önceden belirlenen gün ve saatlerde işyerleri bizzat ziyaret edilerek yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca çalışmada, verilerin yorumlanmasında kadın girişimciler ile yapılan mülakat esnasındaki gözlemlerden ve izlenimlerden de yararlanılmıştır.

4. Bulgular ve Tartışma

Araştırma kapsamına alınan kadın girişimcilerin %11,7'si ilkökul, %10'u ortaokul, %36,7'si lise, %23,3'ü önlisans ve %18,3'ü ise lisans/lisansüstü mezunudur. Bu veriler eğitim düzeyi değişkenine göre katılımcıların %58,4'ünün lise ve altı, %41,6'nın da üniversite mezunu olduğunu ortaya koymaktadır. Alan yazın incelendiğinde, kadın girişimcilerin eğitim düzeyini belirlemeye yönelik yapılan araştırmalarda farklı sektörlerde farklı oranlar görülmektedir. Sözgelimi Çabuk vd. (2015) 18 işkoluna yönelik yaptıkları araştırmalarda üniversite mezunu kadın girişimci oranını %33, Yirik ve Yıldırım (2014) turizm sektöründe bu oranı %49, Bedük vd., (2016) hizmet ve gıda sektöründe %56,5 olarak bulmuşlardır. Çalışmada katılımcıların daha önce yiyecek-içecek alanı ile ilgili herhangi bir kurs alıp almadığı da belirlenmek istenmiştir. Bu amaçla katılımcılara yöneltilen açık uçlu sorudan, sadece üç girişimci yiyecek-içecek alanı ile ilgili mesleki sertifikasyon kursu aldığını beyan etmiştir. Bu girişimcilerin aldığı mesleki sertifikasyon kursu mutfak ve pastacılık alanı ile ilgili olup, halk eğitimden alınan kurslardan oluşmaktadır. Alan dışı mesleki sertifikasyon kursu aldığını beyan edenlerin sayısı ise sekizdir. Bu kurslar ise yabancı dil ve bilgisayar alanı ile ilgilidir. 49 girişimci ise hayatı boyunca herhangi bir mesleki sertifikasyon kursu almadığını beyan etmiştir.

Yaşı 25 ve altında olanlar %3,3, 26-35 yaş arasında olanlar %31,7, 36-45 yaş arasında olanlar %48,3, 46-55 yaş arasında olanlar %11,7 ve 56 yaş ve üstünde olanlar ise %5'dir. Bu veriler de katılımcıların yaş değişkenine göre ağırlıklı olarak 36-45 yaş arasında olduğunu göstermektedir. Katılımcılar arasında bekârların oranı %20, 10 yıl ve altında süredir evli olanlar %25, 11-20 yıldır evli olanlar 31,7 ve 21 yıl ve üstü süredir evli olanlar ise %23,3'dür. Katılımcıların yaş değişkeni medeni durum değişkeni ile birlikte değerlendirildiğinde, yaş ve evlilik süresi uzadıkça kadın

girişimci sayısının da arttığını ortaya koymaktadır. Hiç çocuğu olmayan katılımcıların oranı %20, tek çocuk sahibi olanlar %23,3, iki çocuk sahibi olanlar %48,3 ve üç ve üstünde çocuğa sahip olanlar ise %8,3'dür. Bu veriler kadın girişimcilerin büyük çoğunluğunun iki veya tek çocuk sahibi olduğunu göstermektedir. Üç ve üzerinde çocuk sahibi olanların sayısının sadece %8,3 olması, kadın girişimcilerin karşılaştıkları sorunlara ilişkin ilerleyen kısımlarda yapılan değerlendirmelerde ayrıca ele alınacaktır. Hiç kardeşi olmayan kadın girişimcilerin oranı %15,3, tek kardeşi olanlar %8,5, iki kardeşe sahip olanlar %23,7 ve üç ve üzerinde kardeşe sahip olanlar ise %52,5'dir. Bu veriler kadın girişimciler arasında çocuk sahipliği ile birlikte değerlendirildiğinde, kadın girişimcilerin büyük çoğunluğunun üç ve üzerinde kardeşe sahip iken, kendileri ise iki veya sadece tek çocuk sahibidir. Bu durum başka faktörlerin etkisinden kaynaklanabileceği gibi, iş hayatı güçlüklerinin kadın girişimcilerin çocuk sahibi olabilmesini güçleştirmesinden de kaynaklanabilir. Nitekim yüzyüze yapılan görüşmelerde bazı kadın girişimciler bu yönde beyanlarda bulunmuşlardır. Kadın girişimcilerin %41,4'ü birinci çocuk, %31'i ikinci çocuk, %6,9'u üçüncü çocuk ve %20,7'si ise dördüncü ve üzerindedir. Bu veriler kadın girişimcilerin büyük çoğunluğunun birinci veya ikinci çocuk olduğunu göstermektedir. Bu sonuç ise Bozkurt vd.'nin (2012: 237) ailede ilk çocuk olanların, ailede edindiği statü ve aldığı roller gereği değişik yaşamsal kararlar alabildiği ve bu açıdan, diğer çocuklara göre bir eğilim farklılığı taşıyabildiği yönündeki öngörülerini ile örtüşmektedir.

Çalışmada katılımcıların eş, anne ve babalarının mesleği ile girişimcilik profili arasındaki ilişkiyi de belirlemeye yönelik açık uçlu soru sorulmuştur. Eşi esnaf olan girişimci sayısı 11, polis ve asker olanlar 9, memur olanlar 6, girişimcilik alanına paralel yiyecek-içecek işi yapanlar 5, emlak ve müteahhitlik işi yapanlar 3, serbest meslek sahibi olanlar 3 ve mühendis olanlar 2'dir. Bu konuda (12 bekar hariç) dokuz girişimciden veri elde edilememiştir. Babası esnaf olan kadın girişimcisi sayısı 8, girişimcilik alanına paralel babası yiyecek-içecek işi yapanlar 6, serbest meslek sahibi olanlar 6, memur ve işçi olanlar 6, polis ve asker olanlar 4 ve son olarak babası çiftçi ve hayvancı olanlar 4'dür. Bu konuda 26 katılımcıdan yanıt alınamamıştır. Bu veriler dikkate alındığında kadın girişimcilerin eş ve babalarının çoğunlukla esnaf, polis/asker veya memur oldukları anlaşılmaktadır. Eşi ve babası yiyecek sektöründe faaliyet gösterenlerin kadın girişimcilerin sayısı da azımsanamayacak orandadır. Bu veriler, eş veya babanın girişimcilik tecrübesinin (kendi işini yapması) kadınlarda girişimcilik niyetine olumlu etkilediği biçiminde yorumlanabilir. Nitekim Bozkurt vd. (2012:237) girişimcilikte, kişinin girişimciliği çevresinden gözlemlerle doğrudan ya da dolaylı yollarla öğrenebildiği ve bu yolla davranışlarının şekillendiğini ileri sürmektedirler.

Kadın girişimcilerin %58,6'sı 2 yıl ve altında girişimcilik tecrübesine sahiptir. 3-4 yıl arasında girişimcilik tecrübesine sahip olanlar %20,7, 5-6 yıllık girişimcilik tecrübesi olanlar %8,6 ve 7 yıl ve üzerinde girişimcilik tecrübesine sahip olanlar ise %12,1'dir. Bu veriler kadın girişimcilerin büyük çoğunluğunun iki yıl ve altınca girişimcilik tecrübesine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuç son yıllarda KOSGEB kredi desteği uygulamalarının kadın girişimci sayısını arttırdığı ve onları cesaretlendirdiği biçiminde yorumlanabilir.

Çalışmada katılımcıların mevcut girişimciliği dışında başka girişimcilik tecrübelerinin de olup olmadığını belirlemeye yönelik katılımcılara yöneltilen açık uçlu sorudan, 6 katılımcının daha önce başka girişimcilik faaliyetlerinde bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu girişimcilik deneyimleri 2 ile 20 yıl arasında değişmekte olup, ikisi yiyecek sektörü ile ilgili ve dördü ise farklı sektörlerde. Çalışmada katılımcıların hem yiyecek-içecek sektöründe hem de başka sektörlerde çalışan olarak iş hayatı tecrübelerinin olup olmadığı da belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla katılımcılara yöneltilen açık uçlu iki sorudan elde edilen veriler, daha sonra nicel verilere dönüştürülerek betimleyici istatistik analizine tabi tutulmuştur. Elde edilen verilerden katılımcılardan %43,3'ünün daha önce yiyecek sektöründe hiçbir iş hayatı deneyimine sahip olmadığı, %16,7'sinin 1-5 yıl arasında deneyim sahibi olduğu, %10'unun 6-10 yıl arasında ve sadece %6,7'sinin 11 yıl ve üstünde iş deneyimi sahibi olduğu ortaya çıkmıştır. İlgili soruya yanıt vermeyen katılımcı sayısı ise 14'dür (%23,3). Bu soruya yanıt vermeyen katılımcılar analiz dışı

birakıldığında, girişimcilik öncesi sektör ile ilgili iş hayatı tecrübesi olmayan kadın girişimcilerin oranı %56,5'dir. Bu sonuç kadın girişimcilerden çoğunluğunun girişimcilik alanı ile ilgili daha önce herhangi bir tecrübeye sahip olmadığını ortaya koymaktadır. Bu durumun iş hayatındaki belirsizliği ve kadın girişimcilerin riskini arttırdığı ileri sürülebilir. Nitekim çalışmada araştırma kapsamına alınan ve 2012-2017 yılları arasında kredi desteği alan 85 kadın girişimciden 25'inin faaliyetlerine son verdiği veya devir ettiği tespit edilmiştir. Bu durumda ilgili dönemde başarısızlığa uğrayan kadın girişimci oranı %29,4'dür (25/85). Bu sonuçlar kadın girişimciliğinde, girişimcilik alanına yönelik iş hayatı tecrübesi eksikliği ile girişimcilik başarısızlığı arasında doğru yönlü bir ilişkiyi işaret etmektedir.

Farklı sektörlerde 1-5 yıl arasında iş hayatı tecrübesine sahip olan katılımcılar %11,7, 6-10 yıl arasında deneyim sahibi olanlar %15, 11 yıl ve üstünde deneyim sahibi olanlar %13,3 ve farklı sektörlerde de hiçbir iş hayatı deneyimi sahibi olmayanlar ise %36,7'dir. Soruya yanıtız bırakanlar %23,3'dür (14 kişi). Bu veriler katılımcıların mevcut girişimcilik alanı dışındaki sektörlerde daha fazla iş hayatı tecrübesine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuç ise yiyecek-ıçecek sektörünün kadın girişimciler için daha cazip bir sektör olduğu biçiminde yorumlanabilir.

Araştırma kapsamına alınan girişimlerde, girişimcinin kendisi dahil çalışan sayısı 2 ve altında olan girişimci oranı %55, 3-5 arasında çalışana sahip girişimci oranı %38,3 ve 6 ve üzerinde çalışana sahip girişimci oranı ise %6,7'dir. Bu veriler, araştırma kapsamına alınan kadın girişimcilerin büyük çoğunluğunun mikro ölçekli işletmelere sahip olduğunu göstermektedir. Diğer bir deyişle katılımcılar, girişimcilikte sermayelerinin yanında, kendi işgücü ve enerjilerini de bizzat girdi olarak ortaya koymaktadırlar. Katılımcıların %96,7'si tek kişilik işletme statüsünde, %3,3'ü ise limitet şirket ve adi ortaklık statüsünde girişimcilik faaliyeti yürütmektedir.

Çalışmada katılımcıların işlerini nasıl kurduğu, bu süreçte gördükleri maddi desteği, girişimci özelliklerini, iş kurma sürecinde ve sonrasında karşılaştıkları sorunları belirlemek amacıyla sıralama ölçeği tekniği ile yapılandırılmış beş adet soru sorulmuştur. Elde edilen veriler ise tanımlayıcı istatistik analizi ile değerlendirilmiştir. Bu yolla katılımcıların iş kurma süreci ve sonrasında hangi faktörlere daha fazla önem verdikleri ve öncelikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Ural ve Kılıç' (2011: 78) göre veri analizinde kullanılan sıralama ölçeğinde değışkenlerin aldıkları değerler, birbirlerine üstünlüklerine göre ya da önem derecesine göre sıralanmaktadır. Fabbris'e (2013: 22) göre ise sıralama ölçeği, seçim seti arasındaki öncelikleri belirlemede son derece uygundur ve maddeler arasındaki hiyerarşinin bilinmesini sağlar. Tekniğin uygulanmasında, tüm katılımcıların veri setindeki her maddeyi değerlendirmesi istenir. Vanleeuwen ve Mandabach (2002: 89) yöntemde maddeler arasında belli bir maddeye daha fazla önem verilmesinin önemsiz negatif korelasyona neden olduğunu ve bu nedenle Likert tipi maddelerin aksine, sıralama ölçeğinin, maddelerin güç etkisini sıfıra zorladığını belirtmektedirler. Dahası, bağımsızlık varsayımının, madde yüklerine ilişkin standart hataların karşılaştırılmasını ve farklılıklara ilişkin güvenilirliği ihmal ettiğini ileri sürmektedirler. Yöntemde her bir faktörün ortalama değerini hesaplamak için, en yüksek puan en önemli faktöre ve en düşük puan ise en önemsiz faktöre verilir. Örneğin sekiz faktörden oluşan bir değışkende en önemli faktör için 8 puan, en az önemli faktör için 1 puan verilir ve daha sonra her bir faktör frekans sayısı ile çarpılır.

Tablo 1: Katılımcıların İş Kurma Biçimi, İşyeri Açmada Alınan Maddi Destek, Girişimci Özellikleri, İş Kurma Sürecinde ve Sonrasında Karşılaştıkları Sorunlar

Faktörler		Frekans	μ	S.S
İş Kurma Biçimi	Eş Desteği	33	2,1167	1,94929
	Tek Başına	25	1,6333	1,95688
	Aile ve Aile Yakını Desteği	14	0,7500	1,39764
	Eş-Dost Desteği	6	0,3333	1,05230
İşyeri Açmada Alınan Maddi Destek	Şahsi Birikim	38	3,5333	2,79507
	Eş Desteği	39	3,4667	2,65194
	KOSGEB Kredi Desteği	44	3,0667	2,04911
	Anne, Baba ve Kardeş Desteği	23	1,8333	2,41581
	Bankalardan Borçlanma	19	1,4500	2,21264
	Eş-Dost Desteği	6	0,4667	1,46677
Girişimci Özellikleri	Özgüvenli Olma	41	5,2333	3,84605
	Başarılı Olma Arzusu	38	4,7667	3,81063
	Ekonomik Bağımsızlık	33	3,5500	3,64727
	İletişim Yeteneği	31	3,5167	3,61021
	Fırsatları Değerlendirme Arzusu	30	3,3667	3,85309
	Yenilikçi Kişilik	27	3,1667	3,73788
	Vizyon Sahibi Olma	26	2,6167	3,21591
	Lider Ruhlu Olma	24	2,3500	3,18271
	Risk Almaktan Hoşlanma	7	0,4333	1,46561
Girişimcilik Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar	Sermaye Temini	37	3,2333	2,70196
	İşyeri Bulma Sorunu	25	2,1167	2,62383
	Bürokratik Güçlükler	25	2,0333	2,52423
	Demirbaş Temini	25	1,8000	2,31282
	İş Kadını Olmanın Güçlükleri	24	1,7167	2,32956
	Mesleki Bilgi Eksikliği	16	1,1500	2,07344
Girişimcilik Sonrası Karşılaşılan Sorunlar	Nitelikli Eleman Bulma Güçlüğü	34	3,1667	2,99246
	İş-ev Dengesi Sorunu	28	2,7833	3,05925
	Müşteri Bulma Sorunu	27	2,5333	3,05024
	Sermaye Yetersizliği	23	2,3333	3,09547
	Bürokratik Güçlükler	22	2,000	2,78616
	İş Kadını Olmanın Güçlükleri	15	1,3833	2,49128
	Tecrübe Eksikliği	15	1,3000	2,46535

Bu yaklaşımdan hareketle yapılan analiz sonucu kadın girişimcilerin işlerini, 4 tam puan üzerinden en fazla $\mu = 2,1167$ ağırlıklı ortalama ile eşlerinden destek alarak, $\mu = 1,6333$ ağırlıklı ortalama ile ikinci derecede tek başına, $\mu = 0,7500$ ağırlıklı ortalama ile aile ve aile yakınlarından destek alarak ve son olarak $\mu = 0,3333$ ağırlıklı ortalama ile de eş-dost desteği ile kurdukları ortaya çıkmıştır. İşyeri açmada alınan maddi destek konusunda ise 6 tam puan üzerinden $\mu = 3,5333$ ile şahsi birikim birinci derecede, $\mu = 3,4667$ ile eş desteği ikinci derecede, $\mu = 3,0667$ ile KOSGEB kredi desteği üçüncü derecede, $\mu = 1,8333$ ile anne, baba ve kardeş desteği dördüncü, $\mu = 1,4500$ ile banka borçlanması beşinci ve son olarak en düşük düzeyde $\mu = 0,4667$ ile eş-dost desteği önemli görülmektedir. Çalışmada kadın girişimcilerin özellikleri de belirlenmek istenmiştir. Elde edilen verilerden, kadın girişimciler arasında özgüvenin $\mu = 5,2333$ ortalama ile birinci derecede en önemli görülen girişimcilik özelliği olduğu ortaya çıkmıştır. Bunu sırayla $\mu = 4,7667$ başarılı olma arzusu, $\mu = 3,5500$ ile ekonomik bağımsızlık, $\mu = 3,5167$ iletişim yeteneği, $\mu = 3,3667$ ile fırsatları değerlendirme arzusu, $\mu = 3,1667$ ile yenilikçi bir kişiliğe sahip olma, $\mu = 2,6167$ ile vizyon sahibi

olma, $\mu=2,3500$ ile lider ruhlu olma ve $\mu=0,4333$ ile risk almaktan hoşlanma özellikleri izlemektedir. Bu sonuçlar katılımcıların risk alma faktörünü en düşük düzeyde değerlendirdiklerini ortaya koymaktadır. Oysa Altındal ve Gül'e (2016: 120) göre bir risk üstlenme faaliyeti olarak girişimcilik kar/zarar başta olmak üzere ekonomik, fiziksel ve sosyal nitelikli çok sayıda finansal, yönetsel, teknolojik ve çevresel riskleri ve belirsizlikleri içermektedir. Bu sonuç katılımcıların riskler konusundaki bilincinin ve farkındalığının yeterli olmadığı biçiminde yorumlanabilir.

Kadın girişimcilerin iş kurma sürecinde karşılaştıkları sorunlar konusunda ise $\mu = 3,2333$ ile en fazla sorunu sermaye temininde, daha sonra önem derecesine göre sırasıyla $\mu =2,1167$ ile işyeri bulmada, $\mu =2,0333$ ile bürokratik işlemlerde, $\mu =1,8000$ ile makine, araç ve gereç temininde, $\mu =1,7167$ ile iş kadını olmanın güçlüklerinde ve $\mu =1,1500$ ile de mesleki bilgi eksikliğinde yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Katılımcıların işyeri açtıktan sonra karşılaştıkları sorunlar ise önem derecesine göre $\mu =3,1667$ ile nitelikli eleman bulma, $\mu =2,7833$ ile iş-ev dengesi sorunu, $\mu =2,5333$ ile müşteri bulma, $\mu =2,3333$ ile sermaye yetersizliği, $\mu =2,0000$ ile bürokratik engeller, $\mu =1,3833$ ile iş kadını olmanın güçlükleri ve $\mu =1,3000$ ile tecrübe eksikliği izlemektedir.

Çalışmada, katılımcıların girişimcilik tecrübelerini ve işyeri açtıktan sonra yaşadıkları diğer sorunları belirlemeye yönelik kadın girişimcilerle yapılan mülakat ve açık uçlu sorulardan elde edilen sonuçlar tema olarak kabul edilmiş ve aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır.

Bilgi Yetersizliği: 38 yaşındaki bir kadın girişimci mesleki bilgi yetersizliği açısından yaşadığı sorunu şu şekilde ifade etmektedir; "*Keşke üniversite okumuş olsaydım. İlkokul mezunu olduğum için, bazı konularda zorlanıyorum. Eşime danışmak zorunda kalıyorum. Kendi ayaklarım üzerinde durabilmeyi isterdim. Ama bir müddet daha kendimi geliştirdikten sonra, burayı eşime bırakarak kendime ait bir kafe açmayı planlıyorum*". Bir başka kadın girişimci ise bilgi sahibi olunmayan alanlarda işyeri açılmaması gerektiğini tavsiye etmektedir.

Bürokratik Engeller: 28 yaşındaki bir kadın girişimci bürokratik süreçlerin çok yorucu olduğundan yakınırken, personel temini ve eğitim gibi personel kaynaklı desteklere ihtiyaç duyduklarını belirtmiştir. Bir başka kadın girişimci ise KOSGEB'in büyük işyerleri yerine küçük işyerlerini desteklemesi gerektiğini ve bürokratik süreçte tanıdığı olanların kayırıldığından şikâyet etmektedir. Başka bir kadın girişimci de bürokratik işlemlerden dolayı kredinin geç çıkmasının kendilerini güç durumda bıraktığını ve tüm planlarını bozduğunu dile getirmiştir. 64 yaşındaki bir başka kadın girişimci ise KOSGEB başvurusu sırasındaki bürokratik güçlüklerden ve uygulamaya ilişkin harcama kalemlerindeki muğlaklıktan şikâyet etmektedir.

Güvenilir ve Nitelikli Personel Bulma Sorunu: 39 yaşındaki kadın girişimcinin ifadesi; "*İmalat ve temizlik işlerinde eleman bulmakta güçlük çekiyoruz*" şeklindedir. Bir başka kadın girişimci ise "*Ülkede işsizlik var diyorlar. Asgari ücret veriyoruz, çalışacak insan bulamıyoruz. Gelende biraz zorlukla karşılığınca kaçıp gidiyor. Dürüst ve çalışkan birini bulmak o kadar zor ki!*" diyerek mevcut durumu kısaca özetlemektedir.

Müşteri Bulma Sorunu: Bir kadın girişimci müşteri eksikliği konusunda, iş potansiyelinin düştüğü dönemlerde esnek ve risk azaltıcı uygulamalara gidilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Bir başka kadın girişimci ise "*Tedarikte fiyat artışları maliyet artışına neden oluyor. Oysa biz fiyat arttıramıyoruz. Bu durumda büyük sıkıntı yaşıyoruz*" değerlendirmesinde bulunmaktadır.

Finansal Kaynak Bulma Sorunu: 41 yaşındaki bir kadın girişimci işi sadece şahsi birikimleri ve bir miktar kredi desteği ile kurduklarını, özellikle sermaye ve mesleki bilgi eksikliği konusunda güçlük yaşadığını ifade etmektedir. 32 Yaşındaki bir başka kadın girişimci ise yeni işletme olduklarından dolayı bankalardan finansal kaynak temin edemediklerini ve bu nedenle hammadde temini dahil işleri yürütmekte zorlandıklarını dile getirmektedir.

İş-ev Dengesi Sorunu: 26 yıl bankacılıkta çalıştıktan sonra emekli olunca iş hayatına atılan bir kadın girişimci; "İki tane ergen yaşta çocuğum var, bir anne olarak onlarla ilgilemiyor ve çoğu zaman 2-3 saatlik uyku ile eve gidiyorum. İş hayatında iş-ev dengesi çok ciddi sorun" açıklamasını yapmaktadır. 37 yaşındaki bir başka kadın girişimci ise sermaye, mesleki bilgi ve müşteri tatmini gibi hususlarda hiçbir zorluk yaşamadığını, ancak sıkıntı çektiği alanları şu sözlerle belirtmektedir; "Yıllardır bu işin içinden geldiğim için mesleki bilgi eksikliğim yoktu, hiçbir zorluk yaşamadım. Her şey bir saat gibi tıkr tıkr işledi. Kendi bilgilerimi katıldığım kurslardan öğrendiklerimle birleştirdiğimde ortaya mükemmel bir iş çıktı. Alamam gereken makineleri en kalitelisinden alabildim. Örneğin; bardak yıkama makinem, kurutma makinem v.s. var. Ve bunlar sayesinde hijyene de azami ölçüde dikkat ettiğim için, müşteri tatminini rahatlıkla sağlayabiliyorum. En büyük sorunum, bir bayan olarak ev-iş dengesini kurabilmek oluyor. Aslında burada devletin, bayanlara işsizlik parası ödemesini ve en azından çocukların ilk büyüme yılında part-time iş gibi kolaylıklar sağlamasını beklerim. İş alanındaki en büyük eksiklik, esnaflığın ölmesi konusunda yaşanıyor. Örneğin, sandalyelerimi yaptırtacak usta bulamadım. Bu tip zanaatkarlığa yönelik işlerin teşvik edilmesi lazım. Herkes doktor-mühendis olmak zorunda değil." Girişimciliğin kadınlarda iş-ev dengesini olumsuz etkilediğini ve sosyal hayatı güçleştirdiğini beyan eden üç kadın girişimci daha bulunmaktadır.

İş Kadını Olmanın Güçlükleri: 49 yaşındaki bir kadın halkın ve özellikle esnafın kadınlara olan güveninin, saygısının ve desteğinin çok az olduğundan şikayet etmektedir. 37 yaşındaki bir başka kadın girişimci cinsiyetten kaynaklanan eşitsizliğin müşteri ilişkilerine de yansıdığını ileri sürmektedir.

Tanıtım ve Reklam Yetersizliği: 57 yaşında Edremit'te faaliyet gösteren bir kadın girişimci en büyük zorluğu tanıtım ve reklam alanında yaşadıklarını şu sözlerle ifade etmektedir; "Bizim özellikle tanıtım ve reklama ihtiyacımız var. Reklam konulu destek verilirse oldukça isabetli olur. Küçük girişimciye belediyenin gösterdiği yerde haftada bir kez sergi ve stant açma olanağı sunulabiliyor. Fakat ne yazık ki çok yüksek tanındıkların olmadıkça belediye size bu olanakları vermiyor. Biz gerçekten işimizde iyiyiz ve elimizden tutulmasını, tanıtım konusunda destek olunmasını bekliyoruz. Kışın Edremit'te iş yapmamız mümkün fakat yaz aylarına kıyasla müşteri bulmakta zorlanıyoruz. En azından yaz döneminde Akçay'da pazarlara çıkmamız sağlanabilir."

Tedarik Firmalarından Kaynaklanan Sorunlar: 44 yaşındaki bir kadın girişimci yaşadıkları tek sorunun tedarik firmalarından kaynaklanan güvensizlik ile ilgili olduğunu belirtmiştir.

Araştırma kapsamına alınan kadın girişimciler, girişimcilik tecrübelerine dayanarak yeni girişimcilere, KOSGEB karar alıcılarına ve paydaşlara aşağıdaki önerilerde bulunmaktadırlar:

Girişimcilik Ruhunun Önemi: 28 yaşındaki genç bir kadın girişimci girişimcilik ruhunun önemini şu sözlerle vurgulamaktadır; "Henüz işyerini yeni açtım, işin çok başındayım. Fakat girişimcilik ruhu bizim ailede var. Genlerimiz gereği başkasının yanında çalışamayız. Muhasebecilik yaparken bir anda pastacı olmak istediğimi fark ettim. Bilmediğim çok şey var fakat hepsini sırasıyla öğrenmeye azimim ve kararlılığım oldukça fazla. Her türlü eğitime katılıyor ve kendimi geliştirmeye çalışıyorum".

Azim ve Kararlılık: 26 yaşında oldukça genç bir kadın girişimci ise girişimcilikte azim ve kararlılıkla ilgili düşüncelerini şu sözlerle dile getirmektedir; "Ben bir bayan olarak önüme çıkan nice zorluğa rağmen bu işte çok iddialyım. Yardımcı olabilecek kimsem yok. Bayan olduğum için çok değişik güçlüklerle karşılaşabiliyorum. Fakat ben de inatçı ve azimliyimdir. Asla pes etmem. Sonuna dek mücadele etmeye kararlıyım". Bir başka kadın girişimcide girişimcilikte sabırlı ve prensipli olmanın önemine değinmektedir.

İşe İlgili ve İş Çok Sevmek: Bir kadın girişimci girişimcilikte başarının anahtarının işe ilgi ve işi çok sevmekten geçtiğini ileri sürmektedir. 32 yaşındaki bir başka kadın girişimci de kişinin sevdiği ve bildiği bir alanda girişimcilik yapmasının ticaretteki riskleri de azaltacağını ileri sürmektedir.

Tecrübe ve İş Deneyimi: 37 ve 42 yaşındaki iki kadın girişimci tecrübe, iş deneyimi ve yeteneklerin girişimcilikte önemli olduğunu, kadınların deneyim sahibi olmadığı alanlarda girişimcilik yapmaması gerektiğini ileri sürmektedirler.

Ekonomik Özgürlük ve Bağımsızlık: 48 yaşındaki bir kadın girişimci tecrübelerine dayanarak girişimciliğin kadınlara kesinlikle ekonomik özgürlük ve bağımsızlık sağladığını ve bu nedenle kadınların hiç çekinmeden iş hayatına katılmasını tavsiye etmektedir.

Güçlü Özsermaye: 52, 40 ve 37 yaşındaki üç kadın girişimci KOSGEB kredisine güvenerek iş yapmanın hayal kırıklığına neden olacağını, girişimcilikte güçlü özsermayenin bir zorunluluk olduğunu vurgulamaktadır. 36 yaşındaki bir başka kadın girişimci de işyeri açtıktan sonra müşteri çekmenin zaman aldığını, bu nedenle de en iki yıl ayakta kalabilecek şekilde sermayeye sahip olmanın önemine vurgu yapmaktadır. 34 yaşındaki bir başka kadın girişimci de KOSGEB kredi desteğinin zaman aldığını, bu nedenle işyeri açılış sürecinde güçlü sermayeye ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir.

Rekabet: Bir kadın girişimci, yeni girişimciliğe başlayacak kadınların iş yapacakları alandaki rekabeti mutlaka dikkate almaları gerektiğini vurgulamaktadır. Başka bir kadın girişimci de mekanın konumunun rekabette çok önemli olduğunu vurgulamıştır.

Risk Dağıtımı: 47 yaşındaki bir kadın girişimci kredi destekleri konusundaki riskleri ve sorunları şu şekilde dile getirmektedir; "İş kurarken teminatlı destek verilmeli. 3 yıllık KOSGEB kredileri oldukça riskli ve uzun bir süreç. Girişimciye zor zamanında kredi imkânı sağlayan bir sistem oluşturulmalı". Bir başka kadın girişimci ise yeni işe başlayacak olan bir girişimcinin, riskleri dikkate alarak en az iki yıl dayanabilecek sermayeye sahip olmanın önemini vurgulamaktadır.

5. Sonuç ve Öneriler

Son yıllarda alan yazında kadın girişimcilerin yaşadığı sorunlara yönelik ilginin ve duyarlılığın giderek arttığı gözlenmektedir. Çalışmada bu duyarlılık paralelinde, Balıkesir ilinde yiyecek sektöründe faaliyet gösteren kadın girişimcilerin nitelikleri, genel profili, iş kurma aşamasında ve sonrasında yaşadıkları sorunlar belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonuçları, kadın girişimciler arasındaki eğitim düzeyinin son yıllarda yükselmeye başladığı yönünde ipuçları sunmaktadır. Ancak girişimcilik alanına ilişkin mesleki belgelendirme konusunda aynı düzeyde olumlu gelişmelerin yaşandığını söylemek oldukça zordur. Araştırma kapsamına alınan kadın girişimciler arasında mesleki belge sahiplerinin oranı %18'dir. Bunlardan sadece %5'i alana yönelik mesleki belgeye sahiptir. Bu sonuçlar, kadın girişimciliğinde mesleki belgelendirme yaygınlaştırılmasının önemine işaret etmektedir. Bu konuda ilgili kamu kurumlarının ve paydaşlarının ivedilikle harekete geçmesi ve gerekli önlemleri almaları önerilebilir.

Çalışmada, araştırma kapsamına alınan kadın girişimcilerin çok büyük çoğunluğunun sadece tek ya da iki çocuk sahibi olduğu ortaya çıkmıştır. Üç ve üzerinde çocuk sahibi olanların oranı ise sadece %8,3'dür. Oysa aynı kadın girişimciler arasında üç ve üzerinde kardeşe sahip olanların oranı %52,5'dir. Bu sonuçlarda kuşkusuz son yıllarda ülkemizde doğurganlık oranının düşmesinin etkisi olmakla birlikte, kadın girişimcilerin artan sorumluluklarının, eve vakit ayırmada zorlanmalarının ve iş hayatının özel hayatı güçleştirmesinin kadın girişimciler arasında çocuk yapma oranını etkilediğini düşündürmektedir. Nitekim yüzyüze yapılan görüşmelerde bazı kadın girişimciler bu yönde beyanlarda bulunmuşlardır.

Kadın girişimcilerin büyük çoğunluğu ailede birinci veya ikinci (%72,4) çocuktur. Ayrıca eşi veya babası kendi işini yapan (esnaf, yiyecek-ıçecek işi, emlak, serbest meslek vs.) kadın girişimcilerin oranı da oldukça yüksektir. Bu sonuçlar ailede birinci çocuk olmanın veya aile içinde girişimci aile üyesi varlığının kadın girişimciler arasında girişimciliği özendirdiği biçiminde yorumlanabilir. Nitekim Bozkurt vd. (2012: 237) benzer bir yaklaşımla ailede ilk çocukların, ailede edindiği statü

ve aldığı roller gereği, diğer çocuklara göre bir eğilim farklılığı taşıyabildiği ve girişimcilikte, kişinin girişimciliği çevresinden gözlem yoluyla öğrenebildiğini ileri sürmektedirler.

Araştırmada kadın girişimcilerin çoğunluğunun (%58,6) 2 yıl ve altında girişimcilik tecrübesine sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç son yıllarda KOSGEB kredi desteği uygulamalarının kadın girişimci sayısını arttırdığı ve onları cesaretlendirdiğini ortaya koymaktadır. Araştırmada elde edilen en önemli bulgulardan bir diğeri de, girişimcilik öncesi sektör ile ilgili hiçbir iş hayatı tecrübesi olmayan kadın girişimci oranının oldukça yüksek olmasıdır (%56,5). Bu bulgu kadın girişimcilerin bilerek veya bilmeyerek girişimcilikte çok büyük risk aldıklarını göstermektedir. Nitekim araştırmada ulaşılan kadın girişimciliğindeki %29,4'lük başarısızlık oranı bu yargıyı doğrulamaktadır. Bu sonuçlar kadın girişimciliğinde, girişimcilik alanına yönelik iş hayatı tecrübesi eksikliği ile girişimcilik başarısızlığı arasında doğru yönlü bir ilişkiyi işaret etmektedir. Ayrıca araştırmada katılımcıların farklı sektörlerde daha fazla iş hayatı tecrübesine sahip olmasına rağmen, yiyecek-ıçecek sektöründe girişimciliğe yöneldikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç ise yiyecek-ıçecek sektörünün kadın girişimciler için daha cazip olduğunu ortaya koymaktadır. Nedeni ne olursa olsun, kadın girişimcilerin söylenebilir ve bazı sektörlerin çekiciliğine kapılarak bilmedikleri işkollarında girişimcilikten kaçınmaları önerilebilir.

Araştırmada ayrıca araştırma kapsamına alınan kadın girişimciliği faaliyetlerinin büyük çoğunlukla 2 ve altında istihdam sağlayan mikro ölçekli küçük işletme faaliyetleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Gül ve Altındal'a (2016) göre bu ölçekteki girişimler kadınların girişimcilikten çok bir istihdam biçimi olarak düşünülmesine neden olmaktadır. Bu durum kendi adına çalışan kadınların sayısını artırmakla birlikte kadınları yoksulluktan kurtarmayı başaramamaktadır. Araştırmada elde edilen bulgulardan bir diğeri de, bazı girişimcilerin güvenilir ve nitelikli personel bulmada karşılaştıkları sorunlardadır.

Araştırmada kadın girişimcilerin işlerini birinci derecede eşlerinden destek alarak, ikinci derecede tek başına ve üçüncü derecede aile ve aile yakınlarından destek alarak kurdukları ortaya çıkmıştır. İşyeri açmada alınan maddi destek konusunda ise şahsi birikim ve eş desteği ile sağlanan finansal kaynaklar öne çıkmaktadır. Bu finansal kaynakları önem sırasına göre KOSGEB kredileri, anne, baba ve kardeşlerden sağlanan kaynaklar ve banka borçlanması izlenmektedir. Bu bulgular, kadın girişimcilerin bağımsız bir girişimci profilinden çok eşlerine ve ailelerine bağlı bir girişimcilik kültürüne sahip olduklarını göstermektedir.

Çalışmada kadın girişimcilerin özellikleri belirlemeye yönelik elde edilen veriler ise kadın girişimciler arasında özgüvenin en önemli girişimcilik özelliği olduğu, bunu önem sırasına göre başarılı olma arzusunun, ekonomik bağımsızlığın, iletişim kurma yeteneğinin, fırsatları değerlendirme arzusunun, yenilikçi kişiliğin, vizyon sahibi olmanın, lider ruhlu olmanın ve risk almaktan hoşlanmanın izlediği ortaya çıkmıştır. Bu bulgular kadın girişimciliğinde özgüven, başarılı olma arzusu ve ekonomik bağımsızlığın baskın girişimci özellikleri olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer önemli bir bulgu ise kadın girişimcilerin kendilerini risk almaktan hoşlanmayan girişimci olarak değerlendirmeleridir. Oysa daha önceki kısımlarda elde edilen bulgular, kadın girişimcilerin girişimcilik alanı ile ilgili iş hayatı tecrübesi eksikliğinin var olan riskleri arttırdığını ortaya çıkarmıştı. Bu noktada araştırma bulguları, tecrübe ve bilgi eksikliği ile riskten hoşlanmama arasında doğru orantılı bir ilişkinin varlığına işaret etmektedir. Nitekim Altındal ve Gül'ün (2016) bu değerlendirmeleri destekler nitelikte girişimciliğin ekonomik, finansal, fiziksel, yönetsel, siyasal, sosyal, teknolojik ve çevresel riskler taşıdığı yönünde öngörülerini bulunmaktadır. Bu değerlendirmeler doğrultusunda, kadın girişimcilere bir girdi olarak iş deneyimi ve tecrübesini risk azaltmada bir araç olarak kullanmaları önerilebilir.

Kadın girişimcilerin iş kurma sürecinde en fazla sermaye temininde güçlük çektikleri ortaya çıkmıştır. Bunu önem derecesine göre sırasıyla işyeri bulma, bürokratik engeller, makine, araç ve gereç temini, iş kadını olmanın güçlükleri ve mesleki bilgi eksikliğinde yaşanan sorunlar izlenmektedir. İşyeri açtıktan sonra karşılaşılan sorunlar ise önem derecesine göre nitelikli eleman

bulma, iş-ev dengesi sorunu, müşteri azlığı, sermaye yetersizliği, bürokratik engeller, iş kadını olmanın güçlükleri ve tecrübe eksikliği izlemektedir.

Çalışmada katılımcılarla yapılan mülakat ve onlara yöneltilen açık uçlu sorulardan yola çıkılarak, kadın girişimcilerin karşılaştıkları genel sorunlar mesleki bilgi eksikliği, bürokratik engeller, nitelikli personel bulamama, müşteri eksikliği, finansal kaynak yetersizliği, iş-ev dengesi sorunu, iş kadını olmanın güçlükleri, tanıtım yetersizliği ve tedarik firmalarından kaynaklanan sorunlar olarak özetlenebilir. Morçin (2013: 173) ve Çabuk vd. (2015: 428) de kadın girişimcilerin sorunlarını, genel hatlarıyla sermaye temini, işyeri bulma, araç-gereç temini, bürokratik işlemler, bilgi yetersizliği, tecrübe eksikliği, sermaye yetersizliği, personel temini, müşteri azlığı ve müşteri ilişkilerinde yaşanan sorunlar ve kadının toplumsal statüsüne dayalı sosyal yaşantıyla ilgili sorunlar olarak özetlemektedirler. Böylece çalışmada elde edilen sonuçların önemli ölçüde alan yazında yer alan diğer çalışma sonuçları ile paralellik gösterdiği görülmektedir.

Tecrübe sahibi kadın girişimciler yeni girişimcilere; girişimcilik ruhuna sahip olmalarını, azimli olmalarını, girişimcilikte güçlü sermayenin, tecrübenin ve sevmedikleri bir iş kolunda girişimcilik yapmanın önemli olduğunu, ekonomik bağımsızlık peşinde koşan kadınlar için girişimciliğin ideal olduğunu, girişimcilikte iş koluna ilişkin rekabet şartlarının dikkate alınması gerektiğini ve risk dağıtımının önemli olduğunu önermektedirler. Yeni girişimcilere son bir öneri ise KOSGEB kredi desteğinin risk azaltmada yeterli olmadığı, özellikle işyeri açtıktan sonra olası müşteri eksikliği sorununa karşı en az iki yıl dayanabilecek düzeyde güçlü bir sermayeye sahip olmaları önerilebilir.

Kaynakça

- Abacı, N. İ., Demiryürek, K., Emir, M. ve Yıldırım, Ç. (2015). Factors Affecting The Use of Microcredit Among Women Entrepreneurs in the Samsun Province of Turkey. *Anthropologist*, 20(3), 397-406.
- Altındal, Y. ve Gül, S. S. (2016). Turizm Sektöründe Kadın Girişimcilerin Risk Alma Deneyimleri. *Toplum ve Demokrasi*, 10 (21), 115-131.
- Aytaç, Ö. (2006). Girişimcilik: Sosyo-Kültürel Bir Perspektif. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 139-160.
- Bedük, A., Eryeşil, K. ve Oğuz, H. (2016). Kadın ve Erkek Girişimcilerin Algılama Farklılıkları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 19 (41.Yıl Özel Sayısı), 1-15.
- Bilge, H. ve BAL, V. (2012). Girişimcilik Eğilimi: Celal Bayar Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (2), 131-148.
- Bozkurt, Ö. Ç., Kalkan, A., Koyuncu, O. ve Alparslan, A. M. (2012). Türkiye'de Girişimciliğin Gelişimi: Girişimciler Üzerinde Nitel Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 229-247.
- Brush, C. G., Bruin, A. ve Welter, F. (2009). A Gender-Aware Framework For Women's Entrepreneurship. *International Journal of Gender and Entrepreneurship*, 1(1), 8-24.
- Collins-Dodd, C., Gordon, I. M. ve Smart, C. (2004). Further Evidence on the Role of Gender in Financial Performance. *Journal of Small Business Management*, 42(4), 395-417.
- Çabuk, S., Südaş, H. D. ve Araç, S. K. (2015). Kadın Girişimcilerin İş Yaşam Süreçlerinin İncelenmesi: Adana İlindeki Girişimciler Üzerinde Bir Uygulama. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(31), 423-441.
- Çakıcı, A. (2003). Mersin'deki Kadın Girişimcilerin İş Kurma Öyküsü ve İş Kuracak Kadınlara Öneriler, *11. Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı*, Afyon, 59-71.

- Çelik, C. ve Özdevecioğlu, M. (2001). Kadın Girişimcilerin Demografik Özellikleri ve Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Nevşehir İlinde Bir Araştırma. *1. Orta Anadolu Kongresi*, Nevşehir, 487-498.
- Çiftçi, M. (2010). Türkiye'de İşsizliğe Çözüm Önerisi Olarak Kadın Girişimciliğinin Geliştirilmesi: Mikro Kredi Uygulamaları. *Çimento İşveren Dergisi*, Eylül 2010 Sayısı, 42-54.
- Daft, R. L. (2005). *The Leadership Experience*. Third Edition, Canada: Thomson South-Western College Publishing.
- Duran, C., Büber, H. ve Gümüştekin, H. E. (2013). Girişimcilik Hislerine Eğitimin Katkısı, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 8(2), 33-56.
- Fabbris, L. (2013). *Measurement Scales for Scoring or Ranking Sets of Interrelated Items*. Survey Data Collection and Integration, (Edd.: Davino, C. ve Fabbris, L.), Verlag Berlin Heidelberg: Springer.
- Göküş, M., Özdemiray, S. M. ve Göksel, Z.S. (2013). Bölgesel Kalkınmada Kadın Girişimciliğinin Önemi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29, 87-97.
- Gül, S. S. ve Altındal, Y. (2016). Türkiye’de Kadın Girişimciliğinin Serüveni: Başarı Mümkün Mü?. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 21(4), 1361-1377.
- Güney, S. (2006). Kadın Girişimciliğine Genel Bir Bakış. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 1(1), 25-43.
- Henry, C., Hill, F. ve Leitch, C. (2003). *Entrepreneurship education and Training*. England: Ashgate Publishing Ltd.
- Herron, L. (1992). Cultivating Corporate Entrepreneurs. *Human Resource Planning*, 15(4), 3-14.
- Hisrich, R. D. and Peters, M. (1985). *Entrepreneurship: Starting, Developing and Managing a New Enterprise*. New York: Richard D. Irvin Inc.
- Hisrich, R. D., Peters, M. P., Shepherd, D. A. (2005). *Entrepreneurship*. International Edition, Sixth Edition, New York: McGraw-Hill.
- Izedonmi, F. ve Okafar, C. (2005). Assessment of the Entrepreneurial Characteristic and Intentions Among. *Academic IFE Psycholog*, 16(2), 153-168.
- Kaya, D., Güzel, D., ve Çubukçu, B. (2011). Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerinin Araştırılması: Atatürk Üniversitesinde Bir Araştırma, *Kafkas Üniversitesi İİBF Dergisi*, 1(2), 77-89.
- Korkmaz, O. (2012). Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma: Bülent Ecevit Üniversitesi Örneği, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 14 (2), 209-226.
- Kumar, S. A., Poornim, S. C., Abraham, K. M. ve Jayashree, K.(2003). *Enterpreneurship & Development*, New Delhi: New Age International Publishers.
- Kutaniş, R. Ö. ve Hancı, A. (2004). Kadın Girişimcilerin Kişisel Özgürlük Algılamaları. *3. Ulusal Bilgi Ekonomi Ve Yönetim Kongresi*, Eskişehir, 457-464.
- Küçük, O. (2005). *Girişimcilik ve Küçük İşletme Yönetimi*. 2.b., Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Littunen, H. (2000). Entrepreneurship and the characteristics of the entrepreneurial personality. *International Journal of Entrepreneurial Behavior Research*, 6(6), 295-299.
- Macko, A. and Tyszka, T. (2009). Entrepreneurship and risk taking. *Applied Psychology: An International Review*, 58(3), 469-487.

- Mirchandani, K. (1999). Feminist Insight on Gendered Work: New Directions in Research on Women and Entrepreneurship. *Gender, Work and Organization*, 6(4), 224-235.
- Mohanty, S. K. (2005). *Fundamentals of Entrepreneurship*. India: Practice- Hall of India.
- Morçin, S. E. (2013). Türk Kültüründe Kadın Girişimciliği: Kavramsal Bir Değerlendirme. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 8(2), 167-190.
- Narin, M., Marşap, A. ve Gürol, M. A. (2006). Global Kadın Girişimciliğinin Maksimizasyonunu Hedefleme: Uluslararası Arenada Örgütlenme ve Ağ Oluşturma. *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 8(1), 65-78.
- Nayır, D. Z. (2008). İşi ve Ailesi Arasındaki Kadın: Tekstil ve Bilgi İşlem Girişimcilerinin Rol Çatışmasına Getirdikleri Çözüm Stratejileri. *Ege Akademik Bakış*, 8(2), 631-650.
- Schindehutte, M., Morris, M., Lord, M. ve Brennan, C. (2003). Entrepreneurs and Motherhood: Impacts on Their Children in South Africa and the United States. *Journal of Small Business Management*, 41(1), 94-107.
- Schumpeter, J. A. (1950). *Capitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi*. New York: HarperTorchbooks.
- Silver, D. A. (1983). *Entrepreneurial Life*. New York: John Wiley.
- Soysal, A. (2010). Türkiye'de Kadın Girişimciler: Engeller ve Fırsatlar Bağlamında Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65(1), 83-114.
- Soysal, A. (2013). Kırsal Alanda Kadın Girişimciliği: Türkiye İçin Durum Değerlendirmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(1), 163-189.
- Ural, A. & Kilic, I. (2011). *Bilimsel Araştırma Sureci ve SPSS ile Veri Analizi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Vanleeuwen, D. M. & Mandabach, K. H. (2002). A note on the reliability of ranked items. *Sociological Methods Research*, 31(1), 87-105.
- Yirik, Ş. ve Yıldırım B. I. (2014). Turizm sektöründeki kadın girişimcilerin bireysel değerlerinin demografik özellikleri açısından incelenmesi: Antalya ili örneği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (26), 361-378.
- Zapalska, A. ve Fogel, G. K. (1998). Characteristics of Polish and Hungarian Entrepreneurs. *Journal of Private Enterprise*, 19(2), 132-144.